

«Lingüistes pel carrer» a les comarques de Lleida

«Linguists on the street» in the Lleida area

Jesús Bernat Agut
Societat d'Onomàstica

Àngela Buj Alfara
CEL

RESUM

El treball forma part del projecte «Lingüistes pel carrer». En aquest s'han recollit 57 lingüistes que han elaborat, sobretot, gramàtiques i/o diccionaris sobre el català, el nom dels quals apareix en vies urbanes. A les comarques lleidatanes n'hi ha sis del total: Joan Coromines Vigneaux, Pompeu Fabra Poch, Samuel Gili Gaya, Ramon Llull, A. Rovira i Virgili, J. Bta. Xuriguera Parramona. El lingüista que hi ha en més carrers és Fabra i els lingüistes lleidatans (Gili, Xuriguera) apareixen exclusivament en aquestes comarques. En total hi ha 56 vies urbanes amb noms de lingüistes, d'un total de 39 pobles. La població que en té més és Lleida, amb cinc.

PARAULES CLAU

carrer, català, gramàtica, lexicografia, Lleida.

ABSTRACT

The study participates in the project Linguists on the street, "Linguists in the streets". This program has included 57 linguists whose names appear in the urban roads. These linguists are known to have developed grammars and / or dictionaries. In the Lleida regions, we find six: Joan Coromines Vigneaux, Pompeu Fabra Poch, Samuel Gili Gaya, Ramon Llull, A. Rovira i Virgili, J. Bta. Xuriguera Parramona. The most frequent are Fabra and the locals, Gili and Xuriguera, which can be found exclusively in this area. In total of 39 towns, there are 56 streets with the name of a linguist. The place where we can find more of these streets is Lleida, the capital, with a total of five.

KEYWORDS

street, Catalan, grammar, lexicography, Lleida.

Fig. 1.

INTRODUCCIÓ

L'estudi present forma part del projecte «Lingüistes pel carrer», que realitzen conjuntament el CEL (Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris de les Comarques Centrals dels Països Catalans) i la Societat d'Onomàstica. Aquest projecte ha rebut un ajut de l'IRMU i recull les mostres de toponímia urbana en què apareixen lingüistes, especialment gramàtics i lexicògrafs. L'estudi presenta les dades relatives a les comarques que formen part de les comarques lleidatanes.

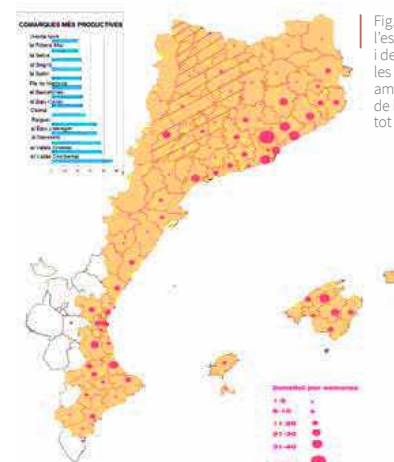

Fig. 2. Zona de l'estudi parcial i densitat de les comarques amb carrers de lingüistes a tot el domini

Fig. 3. Algunes plaques dels nostres lingüistes d'arreu del domini

Els 57 lingüistes sobre els que es realitza la recerca són: Marian Aguiló Fuster, Josep Aladern, Mn. Antoni Maria Alcover Sureda, Felix Amat de Palou i Pont, Joan Josep Amengual Reus, Ramon Amigó Anglès, Josep Balari Jovany, Pere Barnils Giol, Antoni de Bofarull i de Brocà, Joaquim Maria Bover Oliver, *Joan Coromines Vigneaux*,¹ Lluís Creixell, Josep Escrig Martínez, Joan Esteve, Pau Estorch i Siqués, *Pompeu Fabra i Poch*, Antoni Febrer Cardona, Bernat Fenollar, Gabriel Ferrater Soler, Francesc Ferrer Pastor, Tomàs Forteza Cortès, Lluís Fullana Mira, Joaquim Garcia Girona, *Samuel Gili Gaya*, Josep Giner Marco, Carles Grandó, Antoni Griera Gaja, Enric Guiter, Pere Labèrnia Esteller, Lluís Lamarca Morata, Constantí Llobart, *Ramon Llull*, Gregori Maïans Ciscar, Joaquim Martí Gadea, Francesc Mestre i Noé, Manuel Milà i Fontanals, Francesc de Borja Moll Casasnovas, Josep Nebot Pérez, Antoni

El nostre projecte parteix d'un interès per contribuir a la cohesió cultural entre els diferents territoris de la llengua catalana i pretén difondre i popularitzar els nostres lingüistes a partir d'uns elements tan senzills, quotidians, i alhora tan personals i universals, com són els noms dels carrers. Per això, vol combinar la història de la cultura, en aquest cas referida a la història de la llengua, amb una difusió del valor patrimonial que mostren les vies urbanes vers la nostra història lingüística. En aquest cas, aquesta vàlua la fixem en el nom dels lingüistes que han tingut una aportació important en l'estudi de la gramàtica, l'onomàstica i la lexicografia catalanes.

Alguns dels objectius del nostre projecte són:

- Difondre el patrimoni lingüístic
- Contribuir a la cohesió cultural entre els diferents territoris de la llengua
- Fer una recerca dels lingüistes dels diferents territoris del català
- Conèixer els gramàtics i lexicògrafs d'arreu del domini lingüístic
- Crear una base de dades amb els lingüistes i llurs obres per especialitats
- Consultar els nomencladors de les poblacions dels territoris del català
- Classificar les vies urbanes i poblacions en què apareixen els lingüistes
- Mostrar la distribució geogràfica dels lingüistes en les vies urbanes del territori de la llengua catalana
- Crear una base de dades amb els següents apartats: tipologia de les vies urbanes, lingüistes, fotografies de les plaques i poblacions, ubicació, característiques i altres
- Cartografiar el nomenclator lingüístic urbà

¹ En cursiva trobem els lingüistes localitzats i retratats a les comarques lleidatanes.

Oliver, Jeroni Pau, Rosalina Poch Ferrer, Onofre Pou, Pere Puiggarí, Joana Raspall Juanola, Lluís Revest Corzo, Josep Roca Pons, Carles Ros Hebrera, *Antoni Rovira i Virgili*, Carles Salvador Gimeno, Manuel Sanchis Guarnier, Manuel Joaquim Sanelo, Josep Sanna, Josep Tarongí Cortès, Josep Ullastre Llopi, Emili Vallès, Enric Valor Vives i *Joan Baptista Xuriguera Parramona*.²

LES COMARQUES DE LLEIDA A «LINGÜISTES PEL CARRER»

Tal i com veiem al mapa adjunt (fig. 4), la gran part de retolacions sobre lingüistes es troba al Segrià, comarca que, amb 19 vies públiques, ocupa l'onze lloc dins del domini lingüístic, tal i com observàvem al mapa de la introducció (fig. 2). Diverses comarques lleidatanes, com ara l'occitana Val d'Aran, el Pallars Sobirà, el l'Alt Urgell i l'Alta Ribagorça, no compten amb cap carrer dedicat als nostres lingüistes.

En la taula següent trobem la totalitat de les vies públiques (56) amb la població i comarca. Un apartat de «comentaris» ens parla de la situació dins de cada població (també il·lustrada més avall amb la gràfica) i alguns aspectes sobre la retolació.

Fig. 4.

COMARCA I POBLACIÓ	VIAL	COMENTARIS
LA BAIXA CERDANYA (2)		
Bellver de Cerdanya	carrer Ramon Llull	Sense placa / perifèria
Puigcerdà	carrer Pompeu Fabra	Camp semàntic: Montserrat Roig, Josep Pla, Joan Maragall / urbanització perifèrica
LES GARRIGUES (5)		
l'Albagés	carrer Pompeu Fabra	Barcelona, 1868 - Prada (Conflent) 1948 Gramàtic i Lingüista / eixample
Arbeca	carrer Pompeu Fabra	Nucli urbà
Arbeca	carrer Rovira i Virgili	Nucli urbà
les Borges Blanques	carrer Pompeu Fabra	Urbanització perifèrica, camp semàntic
les Borges Blanques	carrer de Ramon Llull	Urbanització perifèrica, camp semàntic
LA NOGUERA (11)		
Artesa de Segre	carrer Ramon Llull	Urbanització perifèrica
Balaguer	carrer Pompeu Fabra	Polígon industrial
Balaguer	carrer Ramon Llull	Perifèria
Balaguer	carrer Rovira i Virgili	Sense placa / perifèria
Bellcaire d'Urgell	carrer Pompeu Fabra	Perifèria
Bellcaire d'Urgell	carrer Ramon Llull	Perifèria
Ponts	avinguda Pompeu Fabra	Eixample
Térmens	carrer Joan B. Xuriguera	Nucli urbà
Térmens	carrer de Ramon Llull	Perifèria
Térmens	carrer de Pompeu Fabra	Perifèria

Vallfogona de Balaguer	carrer de Pompeu Fabra	Camp semàntic: Espriu, Pla, Maragall, Rafael Casanova / polígon industrial
EL PALLARS JUSSÀ (1)		
Tremp	passeig Pompeu Fabra	Urbanització perifèrica
EL PLA D'URGELL (7)		
Bell-lloc d'Urgell	carrer Pompeu Fabra	Placa arrancada / eixample
Bell-lloc d'Urgell	carrer Ramon Llull	Perifèria
Linyola	carrer Pompeu Fabra	Eixample
Miralcamp	carrer Pompeu Fabra	Eixample
Mollerussa	carrer Pompeu Fabra	Dos plaques / perifèria
el Palau d'Anglesola	carrer Pompeu Fabra	Placa amb diccionari. Camp semàntic: Gaudí, Joan Maragall, Enric Granados, Amadeu Vives, Martina Castells, Ricard Viñes, Magí Morera, Salvador Espriu / eixample
el Palau d'Anglesola	carrer Joan Coromines	Polígon industrial Vilassana
LA SEGARRA (3)		
Cervera	carrer Pompeu Fabra	Camp semàntic Macià, Casals, Guimerà, Tarradellas / urbanització perifèrica
Guissona	carrer Ramon Llull	Perifèria
Sant Guim de Freixenet	carrer Ramon Llull	Sense placa / nucli urbà
EL SEGRÍÀ (19)		
Alcarràs	carrer Pompeu Fabra	Eixample
Alcoletge	carrer Pompeu Fabra	Perifèria
Alfarràs	carrer Pompeu Fabra	Nucli urbà
Alfarràs	travessia Pompeu Fabra	Nucli urbà
Alguaire	avinguda Pompeu Fabra	Perifèria
Almenar	carrer Pompeu Fabra	Perifèria
Alpicat	carrer Pompeu Fabra	Sense placa / urbanització perifèrica
Artesa de Lleida	carrer Pompeu Fabra	Urbanització perifèrica
Corbins	carrer Pompeu Fabra	Nucli urbà
Lleida	Jardí Pompeu Fabra	Medalló damunt pedra Jardí Pompeu Fabra 1868-1948 / nucli urbà
Lleida	carrer Ramon Llull	Nucli urbà
Lleida	carrer Joan Bpta. Xuriguera	Perifèria
Lleida	plaça dels Gramàtics	Nucli urbà
Lleida	carrer Samuel Gili i Gaya	Urbanització perifèrica
Soses	carrer Pompeu Fabra	Perifèria
Torrefarrera	carrer Ramon Llull	Nucli urbà
Torres de Segre	carrer Pompeu Fabra	Perifèria
Torres de Segre	carrer Ramon Llull	Nucli urbà
Vilanova de Segrià	carrer Pompeu Fabra	Urbanització aïllada
EL SOLSONÈS (1)		
Solsona	carrer Pompeu Fabra	Junt a Joan Salvat-Papasseit / eixample
L'URGELL (7)		
Agramunt	travessia Pompeu Fabra	Sense placa / eixample
Agramunt	carrer Pompeu Fabra	Eixample
Anglesola	carrer Pompeu Fabra	Eixample

² Podeu ampliar la informació en el següent blog: <http://imatgies.blogspot.com.es/2016/05/linguistes-pel-carrer-un-projecte-i-una.html>.

Bellpuig d'Urgell	carrer Pompeu Fabra	3 plaques: 1a- autor de la <i>Gramàtica de la llengua catalana</i> (1868-1948); 2a- placa de manises, 1982, diccionari roig dibuixat i pintat; 3a- de pedra Carrer d'En Pompeu Fabra / eixample
la Fuliola	carrer Pompeu Fabra	Verdaguer, Balmes / nucli urbà
Tàrraga	carrer Pompeu Fabra	Camp semàntic: Jaume Balmes, Gaudi, Joan Miró, pintor Marçà / urbanització perifèrica
Tàrraga	carrer Ramon Llull	2 plaques / nucli urbà

LINGÜISTES PEL CARRER A LES COMARQUES LLEIDATANES

1. Autors. Tal i com veiem a la gràfica, 36 dels 56 cartells (64% del total) corresponen a Pompeu Fabra i 13 a Ramon Llull; Xuriguera i Antoni Rovira només repleguen 2 carrers per autor. Amb 1 placa trobem Coromines, Samuel Gili i una placa dedicada als Gramàtics.

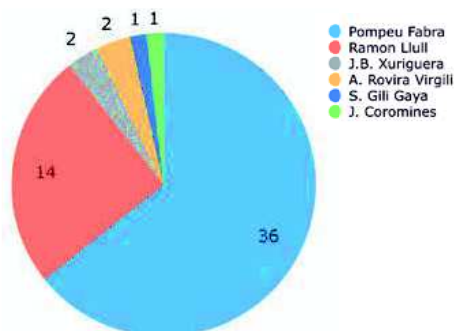

Fig. 5. LINGÜISTES

2. Pel que fa a la ubicació d'aquests carrers dins la població, trobem un cert equilibri entre el nucli antic de la població (14 vies), l'eixample (12), la perifèria (16) i les urbanitzacions perifèriques (10). Els polígons industrials només recullen 3 casos. Si que hem de destacar l'escassa presència (1) dins les urbanitzacions aïllades, separades de la població. Aquesta circumstància, lligada a la tipologia urbanística d'aquestes zones, és ben diferent d'altres comarques catalanes (costaneres i també de muntanya) on hi ha hagut un creixement desbotat d'urbanitzacions a les darreres dècades.

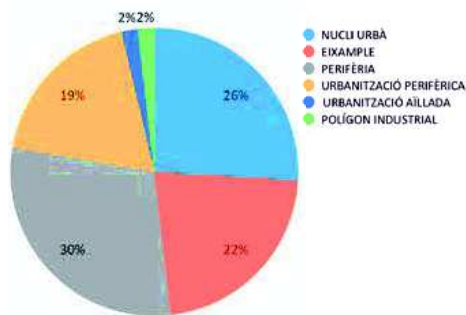

Fig. 7. UBICACIÓ

En la gràfica següent podem contrastar la presència majoritària de Pompeu Fabra a sis de les nou comarques lleidatanes.

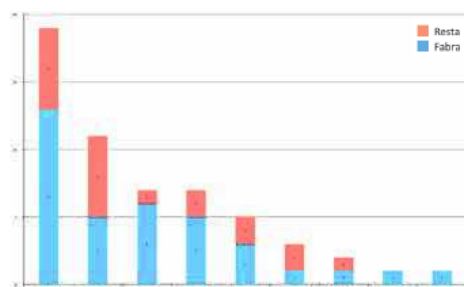

Fig. 6.

36 dels 56 cartells (64% del total) corresponen a Pompeu Fabra i 13 a Ramon Llull; Xuriguera i Antoni Rovira només repleguen 2 carrers per autor.

Fig. 8. Retolacions de les vies dedicades a Pompeu Fabra

Fig. 9. Els carrers de Ramon Llull

Vies dedicades a d'altres lingüistes: els lingüistes exclusius

Samuel Gili i Gaya

Va néixer a Lleida el 1892 i va morir a Madrid el 1976. Qualificat com a gramàtic, lingüista, lexicògraf, crític literari i, sobretot, mestre.

Va pertànyer al grup d'educadors que van efectuar, cap al 1920, l'experiència pedagògica de l'Instituto-Escuela de Madrid. Treballà al Centro de Estudios Históricos, sota la direcció de Ramón Menéndez Pidal. Preparà edicions crítiques de clàssics castellans (Mateo Alemán, Vicente Espinel, Francisco de Moxcada, Diego de San Pedro) i feu nombrosos treballs d'investigació. El seu *Curso superior de sintaxis española* (1943) ha estat reeditat deu vegades.

En lingüística catalana destaca l'estudi fonètic del parlar de Lleida (aparegut a la *Miscel·lània Alcover*, 1932) i el treball sobre el mossàrab de la Catalunya meridional al Setè Congrés Internacional de Lingüística Romànica (Barcelona 1953). Dedicà també especial atenció a temes literaris catalans, com la poesia de Josep Carner, *l'Atlantida* de Verdaguer, el *Tirant lo Blanc* o la poesia de Maragall, publicats per l'Institut d'Estudis Ilerdencs, on des del 1967 funciona una càtedra de cultura catalana amb el seu nom.

Fou membre de la Real Academia Española i corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans (1955).

Fig. 10.

Joan Baptista Xuriguera i Parramona

Va néixer a Menàrguens (la Noguera) el 1908, però al cap de l'any la família es trasllada a Balaguer i el 1913 a Lleida.

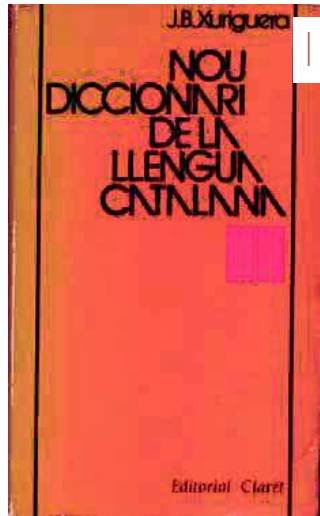

Fig. 11

Va ser un activista polític i cultural; amb vint anys funda l'Agrupació Cultural Lleidatana. Milità al Partit Comunista Català i va ser un dels fundadors de l'organització Joventut Republicana.

Va publicar els opuscles d'orientació marxista *L'organització de la joventut* (1931) i *La cuestión religiosa* (1932); també va escriure narrativa, teatre i poesia. L'any 1934 aparegué la seua primera novel·la, *Desembre*, en la qual dona el testimoniatge de la insurrecció de Jaca contra la monarquia d'Alfons XIII.

S'exilià a Montalban i esdevingué un dels fundadors del Casal Català, des d'on organitzà diversos actes culturals i polítics.

Després de nombroses gestions, el 1948 va aconseguir retornar a Catalunya. Amb la família, passen per Tèrmens i Mollerussa, i finalment s'instal·len a Barcelona l'any 1954, on morí el 1987.

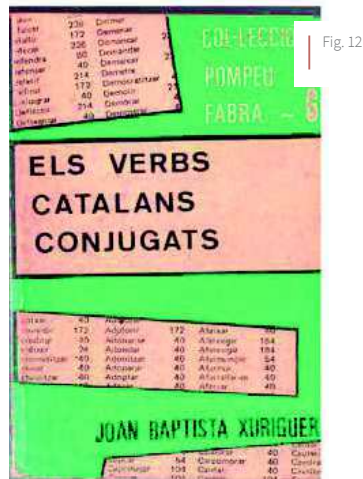

Fig. 12

El 1989 l'Ajuntament de Barcelona li organitzà un acte d'homenatge pòstum al Saló del Consell de Cent. L'any 2008, coincidint amb el centenari del seu naixement, s'organitzaren conferències, exposicions i actes en la seua memòria i es reeditaren les seues novel·les.

En el seu vessant com a lingüista, va destacar especialment amb la publicació d'*Els verbs catalans conjugats* (1972), llibre del qual se'n vengueren més d'un milió d'exemplars. També va publicar el *Nou diccionari de la llengua catalana* (1975) i el *Diccionari terminològic de l'Administració municipal* (1980), encarregat per l'Ajuntament de Barcelona.

CONCLUSIONS

Fig. 13. Aquest diploma és un dels 250 atorgats a aquells municipis, com ara Alcoletge, que han dedicat alguna via pública al lingüista de Gràcia.

Les comarques lleidatanes tenen una representativitat del 6,45 % dels lingüistes del projecte. Hem vist que el més reconegut és Pompeu Fabra i Poch, fet que respon, com ja s'ha apuntat en aquesta investigació, a la campanya endegada per Òmnium Cultural, en el centenari del naixement del lingüista, el 1968. En aquesta campanya es proposà que en reconeixement al filòleg se li dedicués un carrer, proposta que assumiren molts d'ajuntaments, i s'arribà a un total de 268 vies públiques entre el Principat, les Illes, la Catalunya Nord i Andorra. En el territori de les comarques lleidatanes apareix en les nou comarques que apleguen algun carrer amb nom de lingüista. Observem també que 4 de les 13 totals no en tenen i que en algun cas només hi ha un carrer, és a dir, una població amb nom de lingüista: el Pallars Jussà, amb Tremp, i el Solsonès, amb Solsona. Un altre lingüista que també té una presència força considerable al llarg del domini lingüístic és Ramon Llull;³ en aquestes terres té catorze carrers, del total de 188. Quant a la resta de lingüistes que apareixen, en el cas d'Antoni Rovira i Virgili, segurament serà més conegut com a historiador i la seua tasca de lexicògraf potser ha quedat més eclipsada; és per això que no es pot assegurar si el carrer ha estat denominat així per l'historiador o pel lexicògraf, però és comprensible que no es podia desestimar recollir-lo i incloure'l-hi. En aquest cas apareixen dos carrers del total de 25. En el conjunt de la investigació també s'ha donat aquest cas, per exemple, en Gabriel Ferrater Soler, del qual s'ha difós més potser la seua obra poètica que la gramatical, però en ser-hi aquesta última, doncs també s'hi ha inclòs (BERNAT i BUJ 2018a: 199). Finalment, apareix un altre lingüista amb presència al Principat, el País Valencià i Mallorca, que és Joan Coromines. Dels 22 dedicats a Coromines, un és al Pla d'Urgell. I una particularitat i exclusivitat que trobem a les comarques estudiades és la

presència de lingüistes lleidatans i que tenen un reconeixement en la seua terra d'origen. És el cas de Samuel Gili i Gaya, que s'ha inclòs tenint en compte la seua aportació a l'estudi específic de la fonètica lleidatana i amb l'objectiu d'incorporar-hi lingüistes de tots els territoris, fet que comparteix amb J. Baptista Xuriguera, molt conegut, en aquest cas, pel seu llibret monogràfic sobre la conjugació verbal, inclòs en la col·lecció «Pompeu Fabra» i el posterior diccionari, de l'editorial Claret, i que alhora compta també amb un diccionari terminològic, motiu pel qual calia que fos en aquest elenc de lingüistes. El reconeixement d'aquests dos lleidatans es palesa a Lleida i a Tèrmens, úniques poblacions de les 476 en què hi hem inventariat aquests lingüistes.

El Segrià és la comarca que inclou més lingüistes, en 13 poblacions de les 38 totals. La Noguera se situa en segona posició amb 6, del total de 30. Li segueix el Pla d'Urgell i l'Urgell, amb 5 dels 16 i 20 pobles, respectivament. I, per finalitzar, les Garrigues amb 3, de 24; la Baixa Cerdanya amb 2, de 17, i el Solsonès i el Pallars Jussà 1, de 16 i 14 respectivament. Per tant, dels 231 municipis de les comarques lleidatanes, una 3a part aproximadament, 56, tenen representació dels Lingüistes pel carrer. Potser la demografia i la geografia hagen influït en aquesta reduïda representació, ara bé, cal dir que la tipologia de les poblacions, grans o menudes, no ha estat un fet a l'hora d'anomenar els carrers amb noms de lingüistes, ja que n'hem trobat en diversitat de municipis, independentment de la seua extensió i població.

Tant de bo, ara que acabem de celebrar l'Any Fabra, en els seu 150 aniversari, recordar els filòlogues i les filòlogues sigui un motiu més per a pensar en els nostres lingüistes com a elements de reconeixement per a la nostra llengua i la nostra cultura.

BIBLIOGRAFIA

BERNAT i BUJ (2018a): Jesús Bernat Agut i Àngela Buj Alfara «Lingüistes pel carrer a l'Alt Camp i les Muntanyes de Prades», dins Òscar Bagur, Pere Navarro i Joan Tort (eds.), *Noms de lloc i de persona del Camp de Tarragona i altres estudis d'Onomàstica*, Barcelona, Societat d'Onomàstica, p. 59-74.

BERNAT i BUJ (2018b): Àngela Buj Alfara i Jesús Bernat Agut, «Lingüistes pel carrer. (Coneixement, divulgació i valoració dels nostres lingüistes en el nomenclator urbà)», *Beceroles: lletres de llengua i literatura*, 7, p. 199-205.

XURIGUERA (1972): Joan Baptista Xuriguera Parramona, *Els verbs catalans conjugats*, Barcelona, Claret.

XURIGUERA (1975): Joan Baptista Xuriguera Parramona, *Nou diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Claret.

³ Inclòs al projecte, per haver-lo iniciat l'any 2016. Any Llull, i evidentment per la importància que té Llull en la història de la llengua.